

NEUMANN ESZTER¹

„Ha van egy kritikus tömeg”

Felsőoktatási célú mobilitás Magyarországról Angliába

A Társadalomtudományi Kutatóközpont Mobilitás Kutatási Centrumának kutatási programjának keretében a Kisebbségkutató Intézet munkatársai a Nagy-Britanniában élő magyar diaszpóra önszerveződő közösségeit vizsgálják.² A kutatás részeként szólítottuk meg az angliai magyar diaszpóra egyik egyre népesebb csoportját, az angliai egyetemeken tanuló magyar hallgatókat. 2019 tavaszán egy hosszabb kutatás előtanulmányaként Londonban és környékén hat exploratív jellegű fókuszcsoportos interjút készítettem velük. Tanulmányomban a jelenleg is folyó kutatás első eredményeit ismertetem.

Mit tudunk eddig a külföldön tanuló magyar hallgatókról?

A szakirodalom a hallgatói mobilitásnak két fő típusát különbözteti meg. A kreditmobilitás (credit mobility) kategóriája a részidejű képzést célzó hallgatói mobilitásra vonatkozik (ennek Európában legfontosabb intézményi kerete az Erasmus-program), a programmobilitás (diploma mobility) fogalma pedig a teljes képzést végző, külföldi diplomát, illetve képesítést szerző hallgatókat fedli le. Kutatásunkban a magyar fiatalok programmobilitására összpontosítunk.

¹ A szerző a TK Kisebbségkutató Intézet tudományos munkatársa. E-mail: neumann.eszter@tk.mta.hu

² A kutatási program leírása itt olvasható: <https://tk.mta.hu/mobilitas-kutatasi-centrum-projektleiras>

Az UNESCO Statisztikai Intézetének adatgyűjtése alapján megállapíthatjuk, hogy a külföldre irányuló programmobilitás a közép-kelet-európai országokban a 2010-es években fokozatosan növekedett. A külföldre irányuló hallgatói mobilitási ráta (a külföldön tanulók és az adott ország felsőoktatási intézményeiben tanulók számának hányadosa) Romániában a legmagasabb (2016-ban 6,35%), a magyarországi hallgatói mobilitási ráta 2016-ban közel 4 százalékos szinten volt. Fontos megjegyezni, hogy Magyarországra majd kétszer annyi külföldi diák érkezik tanulni, mint ahányan elhagyják az országot.³

A magyar hallgatók többsége európai országokban tanul. Az elmúlt két évtizedben a magyar hallgatók körében a legnépszerűbb célország Ausztria és Németország volt, azonban a 2010-es években jelentősen megugrott az Egyesült Királyság és Dánia népszerűsége, és Ausztria vonzereje is tovább emelkedett.⁴ Ausztria és Dánia népszerűségét egyebek mellett a tandíjmentesség indokolja, emellett Németországban is viszonylag alacsony a tandíj. A legnépszerűbb célországokban két évtized alatt 43%-kal növekedett a magyar hallgatók száma. Míg 2000-ben a külföldön tanuló magyar hallgatók száma nem érte el a 7000-et, 2017-ben összesen 11545 külföldön tanuló magyar hallgatót tartott nyilván az UNESCO adatbázisa. Noha a magyarországi BA hallgatók számához képest a külföldi BA hallgatók száma még mindig elhanyagolható, az MA tanulmányait külföldön végzők száma már rendszerszinten is érzékelhető hatással van.

Nyíró⁵ az osztrák, német és brit egyetemeken vizsgálta a visegrádi országok és a román diákok számának alakulását a 2002 és 2016 közötti időszakban. A brit felsőoktatásban a román és a lengyel diákok száma a legmagasabb. A brit alapképzéseken közvetlenül az EU-

³ Kasza Georgina: A nemzetközi felsőoktatási mobilitás folyamatait meghatározó társadalmi-gazdasági változások, a mobilitás tendenciái. In: Kereszty Orsolya – Kovács Zsuzsa – Kraiciné Szokoly Mária (szerk.): *A felnőttek tanulásának és képzésének meghatározó trendjei*. Budapest: ELTE Eötvös kiadó, 2017. 67–84.

⁴ 2010 és 2017 között Ausztria népszerűsége 21%-kal (2017-ben a magyar hallgatók száma 2122 volt), az Egyesült Királyságé 65%-kal (2017-ben a magyar hallgatók száma 1908 volt), Dániáé majdnem négyszeresére növekedett (2017-ben a magyar hallgatók száma 1218 volt).

⁵ Nyíró Zsanna: *A visegrádi országok diákjai osztrák, német és brit egyetemeken 2002–2016*. Budapest: MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2017a.

csatlakozást követően egészen 2011-ig meredeken emelkedett a román hallgatók száma. Számuk 2016-ra meghaladta a 2500 főt, 2017-ben azonban visszaesett 2200 fő alá.⁶ A lengyel diákok száma az UCAS felsőoktatási felvételi iroda nyilvántartása szerint 2006 és 2008 között 1500-2000 fő között mozgott, 2007 és 2011 között viszont visszaesett, és csak ezután kezdett emelkedni, mígnem 2016-ban újra elérte a 2007-es szintet.

A brit egyetemeken tanuló magyar diákok esetében az EU-csatlakozás nem hozott ugrásszerű növekedést, 2006-ban 175, 2008-ban 190 elsőéves magyar BA hallgatót regisztráltak, 2011-ben 255, 2012-ben pedig 330 fő kezdte meg tanulmányait brit BA képzéseken. A magyar hallgatók száma 2012-2013-ban ugrott meg jelentősebben, 2013-ban az elsőéves BA hallgatók száma elérte a 450 főt, 2017-ben pedig az 570-et. Ennek feltételezhetően az az oka, hogy 2012-ben a magyar oktatási kormányzat bevezette a hallgatói szerződéseket, majd 2013-ban jelentősen csökkentette az államilag finanszírozott felsőoktatási helyek számát, és a műszaki, természettudományos, agrár területeknek kedvezve átalakította az elosztásukat.⁷ Ennek hatására a 2013-as tanévben az előző évhez képest 35%-kal csökkent a magyarországi felsőoktatásba jelentkezők száma.⁸ Ugyanebben az időszakban a szlovák és a cseh hallgatók száma is fokozatosan emelkedett az angliai alapképzéseken. A brit HESA felsőoktatási adatbázis szerint a 2016/2017-os tanévben a magyar hallgatók 72%-a angliai, 24%-a pedig skót felsőoktatási intézményekben tanult.

⁶ Nyíró, 2017a.

⁷ Golovics József: Elvándorlás a felsőoktatás szemszögéből. Helyzetkép és kormányzati válasz. In: Kováts Gergely – Temesi, József (szerk.): *A magyar felsőoktatás egy évtizede. 2008–2017*. Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, 2018. 171–182.

⁸ Polónyi István: A hazai felsőoktatás elmúlt 10 évének néhány gazdasági jellemzője. In: Kováts Gergely – Temesi József (szerk.): *A magyar felsőoktatás egy évtizede. 2008–2017*, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, 2018. 79–101.

1. táblázat A brit egyetemek alapképzéseire felvett hallgatók száma
(forrás: UCAS adatbázis⁹)

	magyar	szlovák	cseh	lengyel	román
2006	175	190	230	1555	80
2007	170	205	215	1975	260
2008	190	250	200	1520	630
2009	235	255	205	1240	975
2010	220	280	245	1030	1530
2011	255	310	275	945	1940
2012	330	315	275	850	1740
2013	450	295	300	1110	1710
2014	475	380	365	1620	1825
2015	515	370	570	1655	2450
2016	575	555	750	2105	2520
2017	570	445	700	2220	2190

A külföldi továbbtanulásra való felkészítésre már a 90-es években kialakult egy piaci szolgáltatói szegmens. Ennek az évtizednek az első felében mintegy 65 hazai utazási iroda közvetített hallgatókat külföldi egyetemekre.¹⁰ A 2010-es évek elején, a növekvő érdeklődés teremtette piaci igényre válaszul alapították az oktatási piac két legnagyobb vállalkozását, a Milestone Intézetet és az Engame Akadémiát, amelyek magas presztízsű brit és amerikai egyetemekre készítik fel a jelentkezőket.

A kreditmobilitást vizsgáló kutatások egyértelműen alátámasztják a magasabb szocio-ökonómiai háttérű tanulók előnyét a külföldi résztanulmányokhoz való hozzáférésben.¹¹ Feltételezhető, hogy nincs ez másképp, sőt, talán még fokozottabban jellemző a programmobilitás esetében. Eddig csupán néhány empirikus kutatás foglalkozott a magyar hallgatói mobilitással. A tanulmányi mobilitási

⁹ https://www.ucas.com/file/137511/download?token=_G_Dr-t_

¹⁰ Langerné Rédei Mária: *A tanulmányi célú mozgás*. Budapest: Reg-Info kft, 2009.

¹¹ Garai Orsolya – Kiss László: *Eurostudent V. Kutatási jelentés*. Budapest: Educatio Nonprofit Kft, 2014.; Kasza Georgina (nd): *Helyzetkép a nemzetközi hallgatói mobilitásról*. In: Kereszty Orsolya – Kovács Zsuzsa – Kraiciné Szokoly Mária (szerk.): *A felnőttek tanulásának és képzésének meghatározó trendjei*. Budapest: ELTE Eötvös kiadó, 2017. 67–84.

tervekre vonatkozóan a Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) 2015-ben indított kutatási sorozata a legrészletesebb. A GVI munkatársai 2015-ben, 2016-ban és 2017-ben változó mintán kérdőíves felmérést végeztek a kompetenciamérésen kiemelkedően eredményes gimnáziumok végzős tanulóinak körében.

A 770 kitöltő körében végzett 2015-ös felmérésben¹² csupán a diákok 5%-a jelezte, hogy külföldi egyetemre (is) tervez jelentkezni, a legnépszerűbb célszágok az Egyesült Királyság (20 jelentkezés), Dánia (8) és Ausztria (8) voltak. A diákokat jellemzően az motiválta a külföldi továbbtanulásra, hogy úgy gondolták, külföldön több lehetőségre, jobb munkára és magasabb életszínvonalra számíthatnak. A külföldi továbbtanulást tervezők többsége néhány gimnáziumból került ki, amit – a szerzők szerint – az magyarázhat, hogy a kivándorlás költségeit és kockázatait csökkenti a társadalmi és információs hálózatok jelenléte. Az elemzés azzal a következtetéssel zárul, hogy a külföldre irányuló programmobilitás nemzetközi összehasonlításban egyelőre alacsony szintű, azonban a folyamatok alaposabb feltárására nem mintavételes, hanem egy-egy kibocsátó intézményre összpontosító mélyfúrásos vizsgálat volna alkalmasabb.

A legutóbbi körben 2017-ben Budapesten, Pest, és Győr-Moson-Sopron megyében az országos kompetenciamérés felső decilisébe eső középiskolákban történt az adatfelvétel.¹³ A 961 kitöltő közül a végzős hallgatók 9,9%-ának volt konkrét elképzelése arra nézve, hogy külföldi felsőoktatási intézménybe (is) fog jelentkezni. Köztük nagyobb volt a lányok, a felsőfokú végzettségű apák aránya, és kedvezőbb volt a családjaik anyagi helyzete is. A célszágok között az Egyesült Királyságot (47%), Ausztriát (20%), Németországot (9%), Dániát (6%) és az Egyesült Államokat (6%) nevezték meg (más országokat a válaszadók 11%-a említett). A tudományterületek közül a gazdasági képzések voltak a legnépszerűbbek, és legtöbben tandíjmentes helyre igyekeztek bekerülni. A diákok jellemzően a jobb minőségű képzéssel és oktatási rendszerrel indokolták a külföldi továbbtanulás tervét, de sokan említették azt is, hogy külföldön jobb munkaerőpiaci lehetőségekre, magasabb életszínvonalra számítanak.

¹² Nyíró Zsanna: *Hol szeretnék továbbtanulni? - Harminc magyarországi állami gimnáziumban tanulók körében végzett adatfelvétel eredményei – 2015.* Budapest: MKIK GVI Kutatási Füzetek 2015/3.

¹³ Nyíró Zsanna: *Külföldi továbbtanulás a legjobb hazai gimnáziumok tanulói körében – 2017.* Budapest: MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2017b.

Kutatásmódszertan

Az exploratív jellegű terepmunka célja a további kutatás fókuszálása, az Angliában tanuló magyar hallgatók motivációinak, tapasztalatainak, jövőbeli terveinek feltárása volt. A feltáró szakasz interjút a következő kutatási kérdések vezérelték: (1) Milyen fő társadalmi tényezők határozzák meg a magyar diákok hozzáférését a külföldi továbbtanuláshoz? (2) Milyen intézményi stratégiákkal válaszolnak a kibocsátó középiskolák a felsőoktatási migráció jelenségére? (3) Milyen motivációk hajtják a hallgatói mobilitást? (4) Milyen diaszpóra-közösségformáló szerepe van az angol egyetemeken működő Hungarian Society-knek? (5) Milyen közvetítő szerepet játszanak a külföldi továbbtanulásban, és hogyan csökkentik a mobilitás költségét az oktatási brókerek, a felvételi felkészítésre specializálódott vállalkozások? (6) Hogyan viszonyulnak a hallgatók a migrációval kapcsolatos hazai politikai diskurzusokhoz, hogyan tekintenek a saját privilégiumaikra, és hogyan gondolkodnak a társadalmi felelősségvállalás kérdéséről?

A továbbiakban a fókuszcsoportos beszélgetéseknek néhány tanulságát foglalom össze, a fentiek közül két témakörre összepontosítva: az angliai magyar hallgatói mobilitási hálózati hatásokra, valamint arra, hogy milyen motivációs tényezőket említettek a hallgatók. A fókuszcsoportokban mindkét témakör jellemzően konszenzusos reakciókat váltott ki, ezért ebben a tanulmányban a fókuszcsoportos interakciók elemzésével nem foglalkozom.

A hat interjú 2019 márciusában készült három londoni egyetemen, valamint Brightonban, Cambridge-ben és Oxfordban. A mintavétel során arra törekedtem, hogy különböző presztízsű egyetemekre jussak el: a két legmagasabb presztízsű egyetem, Cambridge és Oxford, három londoni Russell Group egyetem¹⁴ (az Imperial College London, a London School of Economics és a University College London), valamint az alacsonyabb presztízsű sussexi Egyetem került be a mintába. A fókuszcsoportok szervezésében az egyetemeken működő Hungarian Society-k vezetőségének közreműködését kértem, következésképpen a beszélgetésre olyan hallgatók jöttek el, akik

¹⁴ A Russell Group Nagy-Britannia 24 legrangosabb egyetemét tömöríti: <https://russellgroup.ac.uk/about/our-universities>

intenzívebb kapcsolatban állnak a többi magyar hallgatóval. A fókuszcsoportokon 2-5 fő, a hat fókuszcsoporton összesen 24 fő vett részt, 11 nő és 13 férfi. A résztvevők 19-22 éves alapszakos hallgatók voltak, az oxfordi csoportban azonban egy elsőéves PhD-hallgató is részt vett. Az interjúalanyok többsége, húsz fő Budapesten nőtt fel, négyen érettségiztek vidéki nagyvárosokban, kistelepülésről – a budapesti agglomerációt leszámítva – pedig senki sem érkezett. A kibocsátó középiskolák között felülreprezentáltak voltak a budapesti és vidéki elitgimnáziumok, többen a budapesti Fazekas, Radnóti, Szent István Gimnáziumba jártak, az egyik vidéki hallgató pedig egy középiskolai rangsorokon előkelő helyen szereplő vidéki elitgimnáziumból érkezett. A 24 résztvevőből tizenheten jártak a középiskola utolsó éveiben budapesti oktatási 'brókerek', vállalkozások komoly anyagi befektetést igénylő felkészítő kurzusára, tizenketten a Milestone Intézetbe, és öten az Engame Akadémiába. Plauzibilisnek tűnik az a hipotézis, hogy az angliai továbbtanuláshoz egyelőre elsősorban fővárosi értelmiségi és felső-középosztálybeli családok gyermekeinek van hozzáférése, és a vidéki nagyvárosokból (és a budapesti agglomerációból) az elsődleges tanulmányi mobilitási célpont továbbra is Budapest, azonban a hipotézis tesztelésére egy kérdőíves reprezentatív kutatás volna alkalmas.

Hálózati hatások a hallgatói mobilitásban

A migráns hálózatok csökkentik a költözködés költségét és kockázatát, és ezzel fokozzák a mobilitás valószínűségét. A migráns hálózatok olyan társadalmi tőkét biztosítanak, amelyek előnyt jelentenek a költözködés és a külföldi élet során.¹⁵ A fókuszcsoportok alapján két elkülöníthető hálózati típus és egyben mobilitási útvonal rajzolódott ki, amely csökkentve a felsőoktatási jelentkezés információs költségét és kockázatát, jelentős mértékben növeli a hallgatói mobilitás valószínűségét.

¹⁵ Massey, Douglas S. – Arango, Joaquin – Hugo, Graeme – Kouaouci, Ali – Pellegrino, Adela – Taylor, J. Edward: A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In: Sik Endre (szerk.): *A migráció szociológiája I.* Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium, 2007. 729.

A „királyi út”: Nemzetközi diákolimpikonok Oxbridge¹⁶ egyetemeken

Az oxfordi és Cambridge-i egyetemeken tanulók egy részét, jellemzően a természettudósokat és matematikusokat fejedelmek környékezik meg a nemzetközi középiskolai diákolimpiákon, és a megélhetési költségeket fedező ösztöndíjas helyet kínálnak számukra. A diákolimpikonok előtt ez az útvonal már több évtizede nyitva áll, nem új jelenségről van szó. A magyar (illetve kelet-európai) diákoknak igen jó renoméjük van elsősorban a természettudományi és matematika szakokon. Pétert¹⁷ egy nemzetközi diákolimpián kereste meg egy Cambridge-i, rekrutációval foglalkozó tanár.

„... a [...] olimpián összetalálkoztam az egyik tanárral, aki itt [...] supervisor¹⁸, tavaly supervisorolt is engem, és ott fölvettem a kellemetlen kérdést, hogy jó, rendben, de nem fogok-e éhen halni. És ő nagyon szépen meg tudta válaszolni, hogy nem fogok éhen halni, és elmesélte, hogy a college külön természettudósoknak milyen ösztöndíjakat ad, amiket tényleg megkapunk most. És részben abból élünk, ami nagyon jó volt, és részben amiatt döntöttem el, hogy Cambridge, és azt, hogy ez a college.” (Péter, természettudományi alapképzés, Cambridge)

A nemzetközi tanulmányi versenyeken sikeres diákok jellemzően Cambridge-be jelentkeznek, és a tehetséggondozó hálózatokon keresztül megismert idősebb diákoktól hallanak először a lehetőségről, az ő mintájukon bátorodnak fel, és az idősebb magyar diákoktól szerzett információk alapján készülnek fel a kiköltözésre.

„Nekem nem volt egyébként az iskolában senki, és utánam se volt olyan sok ember, aki kint tanult volna. Viszont volt, akiket ilyen országos versenyekről ismertem, és jóban voltam velük, és már vagy korábban kint tanultak, vagy esetleg velem együtt jelentkeztek. De inkább az segített, hogy ők korábban kint tanultak. És nem is olyan értelemben network, hogy akkor ők abban tudtak

¹⁶ Az oxfordi és Cambridge-i egyetem bevett elnevezése

¹⁷ A hallgatók nevét anonimizáltam, szakjuk helyett csak a szak tudományterületei besorolását jelöltem meg.

¹⁸ Konzulens, aki végigkíséri a hallgató tanulmányait.

segíteni feltétlen, hogy hogyan kell jelentkezni, hanem inkább az, hogy volt olyan, aki hasonló eredményeket ért el, és utána eljött Cambridge-be vagy Oxfordba. Az ember sokat gondolkodik rajta, hogy hát, persze, jó lenne mondjuk a Harvardra, Cambridge-be, Oxfordba, meg nem tudom, az MIT-re is járni, de azért kevés ember van, aki ezt magától meglépi, ha nem látott még ilyet, és inkább ilyen értelemben segítség.” (Gábor, természettudományok, PhD, Oxford)

Márk szintén természettudományi alapképzést végez, ő is diákolimpikonként került Cambridge-be. Neki az a tapasztalata, hogy míg a kiugró természettudományos eredmények tényleges társadalmi mobilitás útvonalat jelenthetnek a szerényebb háttérű, alacsonyabb kulturális tőkájú családokból érkező diákok számára is, a humán és társadalomtudományok esetében a sikeres felvételihez elengedhetetlen a megfelelő családi kulturális tőke: az értelmiségi családi habitus, az ebből fakadó aspirációk, valamint a célzott felkészülésbe való időbeli és anyagi befektetés.

„... általában, és ez hasra még fizikára is valamelyest igaz, kémiára, akkor ez kábé itt megáll, és akkor van az összes többi tantárgy, ahol sokkal kevésbé objektíven mérhető, és ott viszont iszonyat fontos szerintem a háttér. Ott nagyon fontos egy Milestone-os, ott nagyon fontos, hogy az ember tudja, hogy neki mit kell, tudja, hogy mit szeretne. Akit ide felvesznek filozófiára, ide felvesznek ilyen közgazdaságtan, ilyesmi tantárgyakra, azok messze-mesze érettebb és tájékozottabb tudással kell, hogy rendelkezzenek, mint egy bármilyen magyar átlag. Ahhoz el kell olvasni 5-8 könyvet, amik olyan témákban vannak már. Akkor ugye naprakésznek kell lenni az egész világgal kapcsolatban, legyen az filozófia, politika, közgazdaságtan, tehát... és ott viszont baromi fontos egy értelmiségi, liberális családi háttér, enélkül ez nehezen elképzelhető. És ilyen szempontból ott azért sokkal jobban megvan, hogy ilyen-olyan, de azért felső középosztály, liberális értelmiségi gyerek szerintem, és ez abszolút nem igaz a tudományra. Tehát a tudományban sokkal inkább az, aki tehetséges, az így vagy úgy, de idekerül.” (Márk, természettudományi alapképzés, Cambridge)

Ahol „trendi” külföldön továbbtanulni: budapesti elitgimnáziumok tanulói Oxbridge és Russell group egyetemeken

Az oktatási rangsorokon előkelő helyen szereplő többnyire budapesti, illetve néhány vidéki elitgimnáziumokban a korábbi évfolyamok már kitaposták az utat az angliai egyetemekre. Ezekből a gimnáziumokból a kutatás résztvevői szerint néhány éve indult meg számottevőbb mobilitási hullám, a példájukon a következő évfolyamok felbátorodtak, és évről évre többen jelentkeznek Nagy-Britanniába továbbtanulni. Több gimnáziumból ma már a végzős osztályoknak legalább a harmada tanul tovább Angliában, az elmúlt években érettségizők számára kézenfekvő, hogy a felsőbb évesektől tájékozódhatnak a lehetőségekről.

„... a Radnóti az a középiskola, ahol így már szerintem a harmadik éve 35% fölött a külföldön tanulók aránya, az előző évben 41% volt, ami egy gusztustalanul magas szám, egy nagyon-nagyon magas szám. Egyfelől ők is bátorítottak minket, merthogy mondták, hogy milyen jó, ugye vannak ilyen különböző Facebook, meg social media platformon keresztül látjuk, hogy milyen életet élnek gyakorlatilag. Megmutatták nekem, nekünk, hogy mekkora különbségek tudnak lenni az otthoni meg egy itteni egyetemi élet között, és ezzel is nagyon sokakat bátorítottak, hogy igen, tessék megtenni ezt a lépést, mert nem egy olyan semmi bonyolult gondolat, hogy akár járhatnál a világ 7. legjobb egyetemére, vagy más egyetemre valahol a top tízben.” (Dániel, természettudományi alapképzés, UCL)

„... a Radnótiban pedig azt látom, hogy igazából, nem azt mondom, hogy trendi, de valamilyen szinten trendi. Még azok is kimennek, akik nem feltétlenül olyan jó diákok, mondjuk csak az érettségi számít, nem feltétlenül kell hozzá konzisztensen jó tanulónak lenni, hogy kijussál, hanem csak egy jó érettségi kell. És azért 60%-ot elérni egy emeltszintűn nem annyira nehéz, meg nyolcvanot elérni egy közepen, tényleg, szóval nem kell nagyon jó tanulónak lenni. És szóval nem csak a legjobb diákok jöttek ki, hanem azok is, akik csak ilyen közepes vagy csak ilyen átlagdiákok voltak.” (Lin, társadalomtudományi alapképzés, LSE)

Fanni a Fazekasban a Radnótisokhoz hasonlóan azt élte meg, hogy a külföldi továbbtanulás az osztályában kézenfekvő választás.

„Minél többen jönnek ki, annál több információt lehet róla hallani. Nyilván azt mondanám, hogy ez részben most már ilyen fashionble is néhány helyen, hogyha jó tanuló vagy, akkor érdeklődnek, hogy na, külföldi tanulás? És nyilván, ha nem is gondoltál rá, de ennyi ember kérdezi, akkor ez orientál egy picit.” (Fanni, társadalomtudományi alapképzés, UCL)

Bence osztályában a Fazekas matematika tagozatán az osztálytársak egymást támogatták a felvételi folyamatban.

„... akik körülöttem voltak emberek, azok is ugyanúgy jelentkeztek, Nem az, hogy már valaki kint volt, és már ki volt taposva az út, hanem volt egy ilyen közösség, aki jelentkezett a mi osztályunkból.” (Bence, matematika alapképzés, Oxford)

Akiket nem segítenek az információs hálózatok

Körvonalazódott a hallgatóknak egy harmadik csoportja is, ahol azonban a fenti intézményes információs hálózatoknak nincs nagy jelentősége. A budapesti nem elitgimnáziumok hallgatói kevésbé magas presztízű egyetemeken tanulnak tovább, és az ő elbeszéléseikben a csoporthatás nem kap hangsúlyos szerepet. Felkészítőre páran jártak ugyan, de nem a Milestone Intézetbe, hanem az Engame Akadémiába. Mivel a mintában csak egy olyan egyetem került, amelyik nem tartozik a Russell groupba, ezért messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy jellemzően honnan és milyen úton érkeznek ezekre az egyetemekre a magyar hallgatók. Azonban így is feltűnő volt, hogy a Sussexi Egyetemen tanuló magyar hallgatók nem budapesti elitgimnáziumokból érkeztek, és náluk fel sem merült az, hogy Oxbridge egyetemekre felvételizzenek. Volt köztük olyan is, aki először Budapesten járt egy évet egyetemre, és egy kisebb vargabetűvel érkezett Angliába, ahol egy másik szakra felvételizett.

Az információs hálózatok csökkentik a külföldi továbbtanuláshoz szükséges információ megszerzésének költségeit. Mindegyik csoportban általános tapasztalat volt, hogy a már kint tanuló felsőbb

évesek ösztönzésére egyre többen bátorodnak fel, majd jelentkeznek angliai egyetemekre, és az idősebbek számottevő segítséget és ösztönzést nyújtanak az elinduláshoz. A Cambridge-ben tanuló Márk, reflektálva a saját szerepére is a folyamatban, a fokozódó hálózati hatás leírására az autokatalízis fogalmát javasolta.

„Ez autókatalízis, ez abszolút. Az autókatalízis azt jelenti, amikor van egy reakció, és annak egy terméke, és ez a termék segíti azt, hogy még több termék keletkezzen. Ez egy olyan katalitikus folyamat, ahol a katalizátor, az a termék. Tehát az, hogy én ide kijövök, én azzal segítem azt, hogy még többen kijöjjenek, és ők meg még könnyebben jönnek ki, és ők még jobban segítenek. És ez abszolút egy ilyen öngerjesztő vagy nem tudom, milyen... ha van egy kritikus tömeg, ha itt vannak már valahányan, és akkor ők visszaszivárognak, elmondják, lejut az infó.” (Márk, természettudományi alapképzés, Cambridge)

„... ahogy beléptünk az EU-ba, ez még nem kezdődött el, mert kell az, hogy legyenek emberek, akik már kint voltak, hogy legyen valami információ arról, hogy kik is juthatnak ki, milyen is itt az élet, mennyire vannak sikertörténetek ezzel kapcsolatban, hogy valaki kiment, elvégezte, aztán ott valami jó munkája, ilyesmi. Tehát kellett ennek egy idő, és most beindult. És ez olyan, hogy amíg lehetőség lesz, valószínűleg ez csak fölfele fog ívelni.” (Bence, matematika alapképzés, Oxford)

A vidéki nagyvárosokból indulók számára azonban fokozott erőfeszítést igényel az angliai továbbtanulás. A két Oxbridge-ben tanuló vidéki fiú a „királyi úton” érkezett, a másik két vidéki lány esetében azonban jelentősebb áldozattal és kockázattal járt a külföldi továbbtanulás. Laura nagykanizsai, a középiskola utolsó két évében a Milestone Intézetbe járt, és mivel Nagykanizsáról nincs közvetlen járat Budapestre, a szülei autóval fuvarozták minden héten. Laura szerint a környezetében a szülők számára már a budapesti felsőoktatási mobilitásnak is igen magas a gazdasági és érzelmi költsége, negatív konnotáció társul hozzá, veszteségérzetet kelt a családokban.

„... én azt láttam az osztálytársaimon, hogy nagyon sok szülőnek már az is fejfájást okozott, hogy a gyerek elmegy Pestig, és akkor mi lesz velük? Nagykanizsa nem éppen a lehetőségek tárháza, és ugye főleg úgy, hogy elég nagy a munkanélküliség, legalábbis az én környezetemben, ha egy gyerek elment Pestre, akkor valószínűleg nem jött vissza, és az a tény volt, hogy akkor ki fogja őket eltartani, mert azért a pesti élet mégiscsak drágább, valószínűleg akkor a szülőknek valahogy mindent maguktól kell megoldani. Valahogy még mindig megvan ez az elmélet, hogy a gyerekek fenn kell tartani a szülőt egy idő után, nyugdíj után, és ez azért ez nagyon nagyban befolyásolta legtöbb ember elképzeléseit, hogy milyen messze menjen.” (Laura, társadalomtudományi alapképzés, LSE)

A résztvevők közül többen említették, hogy visszamentek volt középiskolájukba, hogy tájékoztassák az alsóbb éveseket a külföldi továbbtanulás lehetőségéről és módjáról. A Hungarian Society-k is egyre inkább felvállalják a szervezett tájékoztatást, gólyatábor szervezését és a gólyák mentorálását. A felvételi eljárásban minden jelentkező öt angliai egyetemi szakot jelölhet meg, Cambridge és Oxford között viszont választani kell, és csak az egyiket lehet megjelölni. A jelentkezőknek fel kell állítaniuk egy felvétel sorrendet. Jellemzően az egyetemi szakok rangsorából választják ki az öt legjobb egyetemet, és arra is figyelnek, hogy a Russell group egyetemekből választanak. Erre biztatja őket a Milestone Intézet és az Engame Akadémia is.

A felsőoktatási bróker vállalkozások, a Milestone Intézet és az Engame Akadémia pedagógiai célja a felvételi felkészülés segítése. Többen említették, hogy a Milestone-os kurzusok új horizontot nyitottak számukra, sokat segítettek a szakválasztásban, és az első rácsodálkozást jelentették az angolszász és a magyar oktatásmódszertan különbségeire. Az Oxbridge egyetemek felvételi folyamatában döntő szerepet játszik a personal statement¹⁹. A Milestone Intézet olyan extrakurrikuláris tevékenységeket kínál (student society-k, például oxfordi vitakörök, gyakornokság, önkéntesség), ami az önéletrajzot az angolszász világban elvárt

¹⁹ A jelentkezők egy esszében fejtik ki a céljaikat, a szakválasztás személyes mozgatórugóit, ezzel bizonyítva elhivatottságukat, rátermettségüket.

tevékenységekkel dúsítja. Többen említették, hogy pótolhatatlan segítséget kaptak a 'personal statement' megírásában, és az angolszász esszéírás elsajátításában.

Motivációk, pull faktorok

Mi vonzza a magyar hallgatókat Angliába? Arra kértem a fókuszcsoportok résztvevőit, hogy három lapra írják le a számukra legfontosabb motivációs tényezőket, majd ebből bontottuk ki a beszélgetést. Három témakör mindegyik fókuszcsoportban megjelent, függetlenül a beszélgetés helyszínétől.

Az első témacsoportnak a *multikulturális társadalom* összefoglaló nevet adtam. Visszatekintve gimnazista korukra, a hallgatók számára fontos motivációs faktor volt az, hogy „világot lássanak”, és hogy személyesen megtapasztalják a „kulturális sokszínűséget”, multikulturalizmust. Az elbeszélésükben ennek a tapasztalatszerzésnek a színtere elsősorban az egyetem és az ott kötött barátságok. Ezt szemlélteti az alábbi részlet az Imperial College természettudományi alapképzéses hallgatóinak beszélgetéséből.

„Dalma: ... London különösképpen nagyon nemzetközi, az angolok sem extra angolok, hanem szerintem a korosztályunkban nagyon sok az, aki második generációs. Tehát hogy az angol barátaim is mondjuk, a szülei jöttek be ide Olaszországból, vagy Portugáliából, vagy akárhonnán.

Eszter: Meg itt nagyon vigyáznak arra az emberek, hogy ne legyen semmilyen vallási vagy nemzetiségi konfliktus. Egy jó példa erre, hogy az év elején van egy ilyen fresher's fair nevű hely, ahol az összes ilyen különböző, például cultural society-k is kivonulnak, és akkor kifejezetten nem rakják közel azokat a nációkat, akik között amúgy is háború van, mondjuk például a közel-keleti országok viszonylag távol vannak egymástól a teremben.

Dalma: Sőt, idén volt, akit nem is raktak be, mert másik terembe rakták, hogy nehogy olyan konfliktus legyen.”

A hallgatók narratívájában a multikulturálisként, befogadóként jellemzett és megélt angliai társadalommal szemben a magyar társadalom negatív ellenpontként jelent meg. Az angliai tapasztalatokat tanulási, szocializációs folyamatként beszélték el,

amely révén „tágabb látókörre” tettek szert, és amelyek láthatóvá tették számukra a monokulturális magyar társadalom vélt hiányosságait. A multikulturális társadalom transzformatív tapasztalata egyfajta nagyköveti pozícióba helyezte a hazalátogatókat.

„...úgy érzem, hogy én már most nagyon sokat adtam vissza Magyarországnak. (...) ...például baromi sokat beszélgetek mind a családommal, mind a baráti körömben ilyen dolgokról, hogy a menekült az nem migráns, az, hogy multikulturalizmus, az fantasztikus, az, hogy itt ennyire sokféle ember van, ez baromi jó, és milyen szomorú, hogy Budapesten mindenki ugyanaz a fehér egyszínű ember, és hogy mennyivel több lenne az, hogyha ott is többféle kultúra lenne, többféle ember. És én erről direkt nagyon sokat beszélgetek a magyar barátaimmal is, és tudom, hogy ők, ha nem velem beszélnék, soha nem is gondolnának ilyenekre.” (Márk, természettudományi alapképzés, Cambridge)

„Szerintem az itt nehézség, hogy amikor hazamegy az ember, azután, hogy ennyi impulzus éri, és hirtelen visszamegy mondjuk egy hosszabb időre, például karácsonykor vagy nyáron, akkor észreveszi, hogy annyira – legalábbis nekem ez volt a tapasztalatom –, hogy nagyon megváltozott a gondolkodásom így a szüleimhez képest, és több világszemléleti vitákba keveredtem velük így ezzel kapcsolatban.

K: Milyen típusú világszemléleti vitákra gondolsz?

Hát anyáék szerintem egy viszonylag felvilágosult vidéki család, és ennek ellenére énnekem soha nem esett, soha nem jutott eszembe, hogy anyáék kevésbé... mondjuk problémájuk van a homoszexualitással, vagy problémáik vannak a különböző nációkkal, vagy így ilyen jellegű dolgok, hogy konzervatív szemlélet, mondjuk, azt tanúsítanak. És ahogy innen visszamentem, sokkal, még a legliberálisabb barátaim is sokkal konzervatívabbnak tündek, hogy úgy sokkal inkább, nem tudom, ezt így a fejemben egy ilyen maradibb, kelet-európai hozzáállásnak gondolom így.” (Eszter, természettudományi alapképzés, Imperial College)

A második témacsoportot *színvonalnak* neveztem el. A hallgatók számára fontos vonzerőt jelentett az, hogy „világszínvonalú”, nagy

„presztízsű” egyetemen tanulhatnak.

„Nekünk olyan értelemben jó dolgunk van Cambridge-ben, Oxfordban, hogy ugye nagyon könnyen, nemcsak, hogy védhető, hanem a legtöbb embert az motiválja, hogy egy jó egyetemen tanuljon. Nem azért megy el Magyarországról, mert el akar menni Magyarországról, ő Oxfordban vagy Cambridge-ben szeretne tanulni azért, mert itt jó az oktatás. Bejut, és azért van itt, mert itt jó az oktatás, end of story. És akkor ezzel igazából meg lehet magyarázni, hogy én azért jöttem el, mert az oxfordi egyetem jobb, mint az ELTE.” (Gábor, természettudományi PhD, Oxford)

Olykor explicit, máskor implicit módon a gyengébb színvonalúnak tartott magyar egyetemekhez képest fogalmazták meg a különbséget.

„... ez még nem a legeslegjobb hely, ahol az ember valaha lehet, ezt érzem, így magamnak, nem tudom, de hogy úgy érzem, hogy ez már ugródeszka a legjobb helyekre. Ide már lelátsz az Oxbridge-ről mondjuk, a Corvinusra meg már nem látsz le, szóval, hogy úgy érzem, hogy azért ez már elég jó ahhoz, hogy így nem tudom, nemzetközileg elismert legyen.” (Judit, társadalomtudományi alapképzés, Sussex)

A természettudományos hallgatók számára az egyetemek közti színvonalkülönbség fontos mércéje az, hogy az angliai egyetemek lényegesen magasabb összegeket fordítanak kutatásra, az eszközbeszerzésre és a kísérletezésre, és korszerű laborokban dolgozhatnak.

„...az oktatás színvonala egyébként, maga az az anyag, amit leadnak [természettudományi szak] nem sokkal jobb vagy lényegesen különbözik attól, mint amit otthon az ELTE-n adnak le. Amiben ezek az egyetemek mégis jobbak, az az, hogy egyrészt a kutatásuk nagyon jó, kísérleteket kell csinálni. Otthon a kísérletezésre nincsen pénz, pénzhiány miatt nincs eszköz, itt pedig van, az egy nagy különbség. És ez igazából elviszi a hátán a dolgot, de a másik, amit a Máté is mondott és ebben nagyon igaza van szerintem, hogy nem is maga az anyag, ami különbözik, annyira igazából nem a tanításnak a módszere, mert szerintem az sem

igazán különbözik, hanem a mentalitás, amivel hozzáállnak, hogy nincs az, hogy akkor most, nem tudom, rossz napja volt a tanárnak, egyest kaptam, belekérdezett valamit, amit nem tudtam, de amúgy mindent tudtam, egyest kaptam, versenyezni kell, hogy bejussak az órára. Azért jöttem az egyetemre, hogy bejárjak az órára, most nekem akkor miért kell még azon is versenyeznem, hogy egyáltalán bejárhassak az órára? És azt érzem, hogy ezt otthon mindenki mondja, hogy rossz, itt pedig az, hogy ezek nincsenek, mindenki mondja, hogy jó, úgyhogy ez inkább egy ilyen, nem is tanításmódszertani különbség, hanem inkább ilyen egyetemszervezési, módszertani különbség, különbözik, és itt lényegesen jobb, és emiatt sokkal hatékonyabban működik, mint otthon.” (Gábor, természettudományi PhD, Oxford)

Összehasonlítva a magyar és az angol egyetemek pedagógiai módszertanát, a társadalomtudományi szakokon tanuló hallgatók a tutorrendszer előnyeit, valamint az esszéírás és a kritikus gondolkodás tanítását emelték ki. Úgy érveltek, hogy az angol rendszer a magoltatóként jellemzett magyar egyetemmel szemben autonóm gondolkodásra neveli a hallgatókat. Marcell a tanulásban a szabadság és felelősségérzet új tapasztalatáról beszélt.

„... társadalomtudományoknál a megközelítés az annyira más, mint otthon! (...) ...nincsen szóbeli vizsga év végén vagy félévkor úgy általában, hanem esszéket kell írni. Ami azt jelenti, hogy hogy általában megint nem az van, hogy akkor adtak mondjuk egy tankönyvet, amit be kell magolni, meg kell jegyezni, és utána azt az ember visszaböfögi a tanárnak, aki általában azt a könyvet írta, hanem feladnak rengeteg különböző olvasmányt, vagy 3-4 hónapod és van egy témád, amiről egy esszét kell írni. De hogy akkora szabadságot adnak, hogy hogyan közelíted meg a témát, mit csinálsz vele, milyen szemszögből közelíted meg, tehát az egésznek igazából a szabadság az nálad van, illetve a felelősség is, mivel nagyobb a mozgástered, és szerintem ez egy elképesztő ugrás. Hogy a feladatmegoldás van központban, nem az információ mennyisége, mint otthon, hanem, hogy azzal az információval, ami az agyadban van, azzal mit kezdesz. És ez úgy látom, hogy ez hatalmas különbség az angliai és az otthoni

egyetemek között.” (Marcell, társadalomtudományi alapképzés, UCL)

„... nem feltétlenül az információt kell tudni, hanem egyfajta kritikus gondolkodást, egy elemzési képességet. És tényleg egy ilyen gondolkodási módszert próbálnak átadni, arról nem is beszélve, hogy nem tudom, szerintem mindenkinek rengeteg csoportmunkája van meg ilyenek. És ilyen szempontból sokkal inkább komolyan arról van szó, még [társadalomtudományi szak] is viszonylag nagy szabadság, hogy sokkal jobban tudj érvelni a saját álláspontod mellett, mint az, hogy amit állítasz, az feltétlenül helyes legyen.” (Ábel, társadalomtudományi alapképzés, UCL)

A harmadik, a *lehetőségek* témacsoport szorosan összefügg a színvonal szempontjával. Minden csoportban megemlítették a „nemzetközileg elismert”, „versenyképesebb diploma” vonzerejét, és a várhatóan szélesebb munkaerőpiaci lehetőségeket.

„Nem is feltétlenül a kinti tanulás, szerintem, ami Cambridge-nek és Oxfordnak, illetve még néhány ilyen nagyon jó egyetemnek, akár az Egyesült Királyságban, akárhol a világban nagy előnye, hanem az, hogy maga a név elviszi a hátán utána az embert, legalábbis az első néhány évben biztosan. (...) És ez szerintem olyan értelemben nem érthetetlen, hogy maga az egyetemeknek kiválasztási procedúrája garantálja a minőséget, tehát nyilván az oktatás minősége, ami miatt azt mondják, hogy hát, aki itt végzett, akkor az egyrészt sikerült, hogy bejusson, másrészt pedig el is végezte, hát akkor az nem olyan rossz, és akkor csinálja, amit szeretne csinálni – én szerintem ezt értettem a lehetőségek alatt.” (Gábor, természettudományi PhD, Oxford)

Az Imperial College természettudományi alapképzéses hallgatói is hasonlóan gondolkodtak.

„Samu: Hát szerintem ez sokkal több lehetőséget nyit meg, például itt [természettudományos szakon] hozzánk folyamatosan jönnek cégek prezentációkat tartani meg ilyesmi. Én például a múlt héten Southamptonban voltam egy olajfinomítóban, ami az

Exxonhoz tartozik, és ilyen tûrákat meg eseményeket szerveznek ott nálunk, tehát BP meg ilyesmi cégek szoktak hozzánk jönni.

Eszter: Meg szerintem maga az, hogyha például el szeretnénk menni, nem tudom, akárhova a világban, mondjuk akár Amerikába vagy Ausztráliába, hogyha azt látják a diplomán, hogy Imperial College, nagyobb az esélye annak, hogy ismerik, és hogyha ismerik és hallottak róla, hogy jó egyetem, akkor nagyobb az esély arra, hogy felvesznek.”

A fenti három témacsoporton kívül megjelentek más szempontok is a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésekben, ezek jelentős része a magyar közélettel, köztisztviselőkkel szemben megfogalmazott kritika volt. Több UCL-es és LSE-s hallgató is fontos szempontként említette, hogy maguk mögött hagyassák Magyarországot, a magyarországi politikai közegét. Az UCL-es csoportban hosszabb vita bontakozott ki a kérdés kapcsán.

„Marcell (társadalomtudományi alapképzés): ... én azt éreztem, hogy olyan fullasztó volt a légkör otthon, hogy csak el... (...)

Dániel (természettudományi alapképzés): Hát egy kicsit igen, én annyiban éreztem, hogy kezdtem néha úgy érezni magamat, hogy bizonyos nézeteimért engem a saját országom, meg a saját nemzetemnek a kormánya, akit megválasztott, ellenségnek tekint, és akkor hogy bízhatok benne, hogy ők majd megvédik az én érdekeimet? Ez nekem ott kicsit ellenszenves volt, és úgy voltam vele, hogy akkor most nézzük meg, hogy mi lenne, ha egy ideig nem próbálnék meg egy ilyen környezetben élni.

(...)

Marcell: Illetve én azt szeretném ehhez még hozzátenni, hogy az, amit otthon fullasztó légkörnek említettem, az szerintem ott is látszik, hogy itt nincsen minden, itt nem szól bele mindenbe a politika. Itt sem jó a helyzet, nem rózsás, satöbbi, de az ember azt érzi, hogy nem az egész élete e körül forog, míg otthon én egy csomószor, de lehet, hogy ez csak az én személyes élményem, akárhová néz az ember, a politika jön szembe.”

Dorottya sussexi hallgató, egy budapesti szakközépiskolába járt, ő a motivációit a magyar oktatási rendszerben szerzett negatív tapasztalataira vezette vissza.

„Nekem a középiskolás élményem borzasztó volt, ugye egy két tanítási nyelvű közgazdasági szakközépbe jártam, és pont abban az évben változtattak meg mindent, így az érettségi előtt pár hónappal, szóval nekem az egész emelt közgazdasági érettségi egy tiszta szétszórtság volt, és nálunk nem nagyon voltak tanárok, és semmilyen lehetőség nem volt, főleg azért nem, mert nem tudtuk, hogy mire kell felkészülni. Nekem igazából a középiskolás élmény volt az egyik ok, hogy miért nem akarok otthon továbbtanulni. És ez nekem még mindig egy nagyon, hát, nem haragszom, de azért eléggé rossz volt. (Dorotya, társadalomtudományi alapképzés, Sussex)

Többen a családi szocializációs mintának és a családi aspirációknak tudták be, hogy az útjuk külföldre vezetett. Zalán elbeszélése szerint egész iskolai pályafutása és családi szocializációja az angliai továbbtanulást készítette elő.

„... én már általános iskola végén nagyon elégedetlen voltam azzal, ami otthon történik így politikailag, jogilag, gazdaságilag. Ha megkérdeztem volna 13 éves magamat, nem nagyon tudott volna olyat mondani, amivel elégedett lettem volna, ez a lista azóta bővült, paradox módon talán. Én már úgy mentem gimnáziumba akkor, azért mentem a Karinthyba, mert ott van az az IB program²⁰, amire aztán végül nem mentem el, de eleve úgy mentem gimnáziumba, hogy ezt az opciót, ezt ne zárjuk be. Édesanyám is nagyon nyomta nekünk, hogy ez a mi életünk lehetősége, hogy itt az Európai Unió, lehet menni oda, ahova akarsz, menjél, fiam, vagy legalább a lehetőségét 14 évesen ne zárd le azzal, hogy akármelyik, Sztehló Gábor vagy társaiba, ezek ilyen elég B kategóriás gimnáziumok, ahonnan nagyon kevés ember jut el bárhova. És akkor bekerültem a Karinthyba, és onnantól kezdve gyakorlatilag ez nagyon ritkán volt megkérdőjelezve, hogy én külföldre akarok menni, és aztán gyorsan tettem azért otthon mindenféle hatalmas emberek, hogy ne gondoljam meg magam.” (Zalán, társadalomtudományi alapképzés, LSE)

²⁰ Nemzetközi érettségit kínáló tagozat

Zalánhoz hasonlóan Oxfordban is többen említették, hogy a szüleik olyan lehetőséget láttak az ország uniós tagságában, ami saját maguknak nem adatott meg. Őket úgy nevelték, hogy a külföldi továbbtanulás magától értetődő legyen.

„... mindig csak olyan egyértelmű volt, szerintem már kb. általános iskola óta szinte így mondták, hogy igen, jó lesz, ha külföldre megyek, inkább ők is jönnek, amiatt nem kell aggódni (nevet), de hogy jó lesz máshol lenni.” (Sára, természettudományi alapképzés, Oxford)

A zalaegerszegi Eszternek viszont meg kellett küzdenie a családja félelmeivel, ellenállásával.

„Nekem nagyon hosszú ideig kellett győzködnöm anyukámékat, hogy elfogadják, hogy ez egy remek lehetőség, mert szerintem Egerszegen ez kevésbé egy ilyen pozitív dolognak tekintett dolog, bocsánat, hogy külföldre menni, meg anyukámnak a szakommal is voltak problémái, hogy nem... Ő nagyon szerette volna, hogy orvos legyek..

Dalma közbevetése: *Tényleg, emlékszem, hogy az utolsó pillanatig hezitáltál...*

Igen, nagyon az utolsó pillanatig hezitáltam, de úgy döntöttem, hogy én innen többet tudok tenni a világért. És ez egy bő fél éves vita volt így ongoing anyukámmal, hogy de, ez egy remek lehetőség. És aztán őt meg is viselte, hogy kijöttem, de végül most már azt mondja, hogy büszke arra, hogy ezt csinálom.” (Eszter, természettudományi alapképzés, Imperial College)

Arról is beszélgettünk, hogy vajon milyen objektív, külső, illetve belső, személyiségbeli feltételei vannak annak, hogy valaki mobillá váljék. A többség úgy vélte, hogy elsősorban belső, motivációs faktorok („hozzaállás”) a meghatározóak, de szóba kerültek az objektív akadályok is. A londoni és sussexi diákok szerint elsősorban az aspiráció és az eltökéltség különbözteti meg a kint tanulókat az otthon maradóktól, a tanulmányi eredmények viszont nem meghatározóak.

„... én versenysportoltam kiskoromban, és mindig benne volt a természetemben, hogy én a legjobb és így top, top, top, szóval, hogy ez így egyetemválasztásnál is evidens volt.” (Anna, társadalomtudományi alapképzés, LSE)

Oxbridge természettudományos szakjain egyértelműen a nemzetközi versenyeredmények a meghatározóak, emellé csupán megfelelő nyelvtudás szükséges. A fókuszcsoportok többsége arra jutott, hogy a családok anyagi háttere nem meghatározó, hiszen az angol diákhitel bárki számára elérhető. A sussexiek számára azonban testközelibb tapasztalat volt az, hogy nem mindenki engedheti meg magának, hogy Angliába költözzön.

„Én a tudáson kívül, vagy ezektől elvonatkoztatva, mindenképpen a családi támogatást tenném gyakorlatilag az első helyre, mert voltak olyan osztálytársaim, akik mentek volna, de ezt a családjuk nem támogatta, szóval itt az egész történet meghalt igazából. És ezt értem arra is, hogy hogyan tudnak a szülők viszonyulni ahhoz, hogy ilyen messze legyen a gyerekük, vagy nyilvánvalóan az anyagi támogatás, szóval szerintem ez a legfontosabb ahhoz, hogy egyáltalán el lehessen indulni ezen az úton.” (Nóra, társadalomtudományi alapképzés, Sussex)

Az LSE-s és az UCL-es csoportban is szóba került, hogy a szülők támogatása annyiban meghatározó, hogy kedvezőtlenebb anyagi háttérrel nem lehetséges Londonban tanulni, sőt, talán Angliában se, az ismerőseik közül a kevésbé tehetősebbek inkább Dániába vagy Skóciába jelentkeztek, ahol nem kell tandíjat fizetni. Ennek ellenére a tandíjat finanszírozó diákhitelt mindegyik fókuszcsoportokban konszenzusosan „rettentő kedvező konstrukcióként” jellemezték (Eszter, Imperial College), amelynek nincsen kockázata („ebbe biztos, hogy nem fog senki csődbe menni.” – Eszter, Imperial College; „Az emberek nagyon nagy része soha nem fizeti vissza.” – Zalán, LSE), és amely nagyban megkönnyíti az angliai tanulmányokat. Egyetlen olyan hallgatóval találkoztam, aki azért nem vett fel diákhitelt, mert a szülei kifizették a tandíjat. Nagy-Britannia esetleges kilépése az Európai Unióból (Brexit) a már felvett tanulók tandíjának összegét és hitelfelvételét egyelőre nem érinti.

Zárásul

Az angliai magyar hallgatókról szóló kutatásnak egyelőre a kezdeti, feltáró szakaszában járunk. A migrációs hálózatok szakirodalma szerint a hálózatok idővel bővülnek, és egyre szélesebb körben válnak hozzáférhetővé. Jelenleg magas a migrációs hálózatokba való belépési küszöb, hiszen a magasabb státuszú egyetemekre vagy igazán kiemelkedő tanulmányi teljesítmény révén, vagy az elitgimnáziumi felvételihez szükséges kulturális tőke, illetve az oktatási brókercégek szolgáltatásainak megvásárlásához szükséges anyagi befektetés révén lehet nagy valószínűséggel bejutni. Azonban a statisztikák szerint a Nagy-Britanniában továbbtanulók száma évről évre növekszik, és az angliai továbbtanuláshoz várhatóan egyre szélesebb körnek lesz hozzáférése. A mobilitási hálózatok meghatározzák, hogy a diákok milyen típusú egyetemekre jutnak el. Míg a nemzetközi diákolimpián kiemelkedően szereplő diákok Oxbridge egyetemekre kerülnek be, addig a brókercégek szolgáltatásait igénybe vevő, többnyire budapesti hallgatók a Russell Group egyetemeket célozzák meg, és közülük csupán egy szűkebb kör jut el az Oxbridge egyetemekre. Megfogalmazhatjuk azt a hipotézist, hogy az egyetemi rangsorokon hátrébb sorolt egyetemekre nagyobb eséllyel jutnak el olyanok, akik a társadalmi hálózatokon kívülről jutnak ki Angliába.

A diákok döntésükre visszatekintve a legfőbb motivációs faktorok között a multikulturális társadalom megtapasztalását, az egyetemek magas színvonalát és a globális munkaerőpiaci lehetőségeket jelölték meg. Célzott kérdés nélkül is több csoportban említették, hogy a távozásuk egyik kiváltó oka a magyarországi „politikai légkör” volt. A kutatás további szakaszában érdemes lesz részletesebben elemezni a magyar kormányzati politikával, és általánosságban a politikai viszonyokkal kapcsolatos kritikai narratívákat a hallgatók mobilitási identitásnarratíváinak kontextusában.

A kutatás következő szakaszában egy célzott mintavétellel kiválasztott diákcsoporthoz és szüleiket kérnénk fel egyéni mélyinterjúra. A mélyinterjúk segítségével szeretnénk megismerni napjaink elit reprodukciós stratégiáit, és a magyar hallgatók, egy formálódó magyar gyökerű transznacionális elitcsoporthoz

identitásnarratíváit²¹, különös tekintettel arra, hogy miként gondolkodnak a hazatérésről és a saját társadalmi felelősségükről. Emellett azt is szeretnénk feltérképezni, hogy az erősödő felsőoktatási mobilitási hullámra milyen válaszokat adnak a hazai középiskolák, illetve az oktatási mező piaci szereplői. A jelenleg kint tanuló diákokra a Brexit egyelőre nincs komoly hatással, de a jövő nagy kérdése, hogy átalakítja-e a tanulmányi migrációs dinamikákat Nagy-Britannia esetleges kilépése az Európai Unióból.

Felhasznált irodalom

Garai Orsolya – Kiss László: *Eurostudent V. Kutatási jelentés*. Budapest: Educatio Nonprofit Kft, 2014.

https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/eurostudent/eurostudent_kutatasi_jelentes2014.pdf (letöltés ideje: 2019. október 2.)

Golovics József: Elvándorlás a felsőoktatás szemszögéből. Helyzetkép és kormányzati válasz. In: Kováts Gergely – Temesi, József (szerk.): *A magyar felsőoktatás egy évtizede. 2008–2017*. Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, 2018. 171–182. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3302/1/MF_2008-2017.pdf (letöltés ideje: 2019. október 2.)

Kasza Georgina: *Helyzetkép a nemzetközi hallgatói mobilitásról*. É. és h.n. Elérhető:

https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/Pages177_192_Kasza.pdf (letöltés ideje: 2019. október 2.)

²¹ Vö. Levitt, Peggy – Glick Schiller, Nina: Conceptualizing simultaneity: a transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, Volume 38, Issue 3. 2004. 1002-1039. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x>

- Kasza Georgina: A nemzetközi felsőoktatási mobilitás folyamatait meghatározó társadalmi-gazdasági változások, a mobilitás tendenciái. In: Kereszty Orsolya – Kovács Zsuzsa – Kraiciné Szokoly Mária (szerk.): *A felnőttek tanulásának és képzésének meghatározó trendjei*. Budapest: ELTE Eötvös kiadó, 2017. 67–84. http://www.eltereader.hu/media/2017/10/Kereszty_Tanulmányok_READER1.pdf (letöltés ideje: 2019. október 2.)
- Langerné Rédei Mária: *A tanulmányi célú mozgás*. Budapest: Reg-Info kft, 2009. (letöltés ideje: 2019. október 2.) http://real.mtak.hu/17142/1/0_redei_k%C3%B6nyv.pdf
- Levitt, Peggy – Glick Schiller, Nina: Conceptualizing simultaneity: a transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, Volume 38, Issue 3. 2004. 1002–1039. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x>
- Massey, Douglas S. – Arango, Joaquin – Hugo, Graeme – Kouaouci, Ali – Pellegrino, Adela – Taylor, J. Edward: A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In: Sik Endre (szerk.): *A migráció szociológiája I*. Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium, 2007. 7–29.
- Nyíró Zsanna: *Hol szeretnék továbbtanulni? – Harminc magyarországi állami gimnáziumban tanulók körében végzett adatfelvétel eredményei – 2015*. Budapest: MKIK GVI Kutatási Füzetek, 2015/3: <https://gvi.hu/kutatasaink/palyaorientacio> (letöltés ideje: 2019. október 2.)
- Nyíró Zsanna: *A visegrádi országok diákjai osztrák, német és brit egyetemeken – 2002–2016*. Budapest: MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2017a. (letöltés ideje: 2019. október 2.) https://gvi.hu/files/researches/504/gimi_2017_elemzes_170427.pdf
- Nyíró Zsanna: *Külföldi továbbtanulás a legjobb hazai gimnáziumok tanulói körében – 2017*. Budapest: MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, 2017b. (letöltés ideje: 2019. október 2.) https://gvi.hu/files/researches/514/gimi_2017_elemzes_170717.pdf

Polónyi István: A hazai felsőoktatás elmúlt 10 évének néhány gazdasági jellemzője. In: Kováts Gergely – Temesi József (szerk.): *A magyar felsőoktatás egy évtizede. 2008–2017*, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, 2018. 79–101. (letöltés ideje: 2019. október 2.) http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/3302/1/MF_2008-2017.pdf

Hivatkozott adatbázisok

UNESCO: <http://data.uis.unesco.org>

HESA: <https://www.iie.org/opendoors>; <https://www.hesa.ac.uk/>

UCAS: www.ucas.com